

Foreign literature is studied at philological faculty as one of the main disciplines. In addition to direct assimilation of fiction works content and theory of literature, foreign literature learning by the future teachers of philology also implies their energetic communicative activity. Fiction texts' comprehension is an important component of forming their speech activity receptive types. Thereby professional training of students-philologists requires a thorough and profound investigation in the problem of determining the learning techniques that will improve the students' ability to comprehend the texts of foreign literature. Mainly because the future specialists need as the most rapid and qualitative learn the literary work as also assimilate the communicative mechanisms of its perception and comprehension for further work with pupils of establishments of general secondary education.

As a result of theoretical study of the problem and generalization of own experience, authors singled out the most effective techniques of improving the students-philologists skills to comprehend the fiction texts: highlighting the keywords of the text and creation a certain verbal formula that will reflect cohesion and the coherence of the whole text; application of psychoanalysis elements during general analysis and interpretation of a fiction work, which should necessarily include the following components: psychoanalytic approach to the study of life events, depicted in the work, the interconnection between psychoanalytic study of a writer's personality and creativity, psychological analysis of literary work characters and in particular their speech; an expanded preparatory work aimed at analyzing non-textual features of a fiction work: use of genre expectations, interpretation of a title, explanation of a epigraph.

Key words: fiction text, text comprehension, methods of teaching, students-philologists, foreign literature, verbal formula, psychoanalysis, non-textual features.

УДК 37.018.3.47.7.(09)«1919/1939»

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.62>

Черепаня М. Т.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ В ЗАКАРПАТТІ В 1919–1939 роках

Соціально-педагогічні основи становлення та розвитку закладів інтернатного типу в Закарпатті першої половини ХХ століття зумовлювалися сукупністю зовнішніх соціальних і педагогічних чинників, які призвели до змін освітнього простору Закарпатського регіону в залежності від привнесеної соціальної та освітньої політики державою-домінантом, до складу якої входило Закарпаття. Перебування Закарпаття у складі Чехословаччини впродовж 1919–1939 рр. було періодом удосконалення системи освітньо-виховної роботи у закладах інтернатного типу, для якого характерними були такі організаційно-педагогічні умови становлення та розвитку закладів інтернатного типу: 1) соціально-економічні чинники, наслідком яких стало зростання кількості дітей-сиріт, у тому числі й соціальних, у зв'язку із втратою годувальників у роки I Світової війни; низький рівень медичного забезпечення та культури гігієни, особливо у віддалених та гірських районах краю, що призвело до поширення різноманітних захворювань; 2) створення адміністративних підрозділів Підкарпатської Русі – рефератів: у 1919 р. шкільного (координував діяльність із питань освіти та шкільництва) та у 1920 р. – соціальної опіки (здійснення опіки над молоддю, ветеранами війни, а також соціального захисту населення); 3) діяльність закладів інтернатного типу регламентувалася вже діючими австро-угорськими законами та новими законами (Закон 256 «Про захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом» (1921 р.), Закон 56 «Про всиновлення» (1928 р.), Закон 29 «Про державний захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом» (1930 р.)), які визначали вимоги до діяльності інтернатних закладів, їх організацію та управління, здійснення державного контролю над їх діяльністю; 4) серед найпоширеніших закладів інтернатного типу були: дитячі будинки/колонії, спеціальні школи (для дітей з вадами психічного та фізичного розвитку, школи для сліпих, для глухих) та допоміжні школи для відстаючих дітей, інтернати при освітніх закладах, шкільні гуртожитки; 5) подальшого розвитку набула підтримка закладів інтернатного типу державними установами (Земельна опіка над молоддю з її дванадцятьма районними філіями) і благодійними фондами та організаціями (Чехословацький Червоний Хрест, Охорона матерів і дітей, Масарикова Ліга проти туберкульозу, Союз чехословацьких скаутів та ін.

Ключові слова: заклади інтернатного типу, соціально-педагогічні умови, Закарпаття, Чехословаччина.

Соціально-педагогічні основи становлення та розвитку закладів інтернатного типу в Закарпатті першої половини ХХ століття зумовлювалися сукупністю зовнішніх соціальних і педагогічних чинників, які призвели до змін освітнього простору Закарпатського регіону в залежності від привнесеної соціальної та освітньої політики державою-домінантом, до складу якої входило Закарпаття. Багатосторонній ретроспективно-оцінювальний аналіз педагогічних явищ дозволяє науковцям зосереджувати увагу на їхніх процесуальних та змістових характеристиках. У нашому дослідженні на основі аналізу соціально-економічних, політичних та культурно-освітніх аспектів, які мали місце в Закарпатті у 1919–1939 рр., визначимо ті соціально-педагогічні умови, які, на нашу думку, стали чинниками становлення та розвитку системи закладів соціальної опіки над дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також закладів інтернатного типу для дітей, що мали вади фізичного та/або розумового розвитку й потребували спеціального догляду і спеціальних умов навчання та виховання.

Різні аспекти історичного розвитку Закарпаття між двома світовими війнами були предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, питанням історії розвитку Закарпаття присвячені праці вітчизняних дослідників: політичні аспекти процесу приєднання Закарпаття до складу Чехословаччини та його

боротьбу за автономію досліджували М. Вегеш, С. Віднянський, В. Ганчин, І. Ліхтей та ін.; особливості соціально-економічного розвитку Підкарпатської Русі чехословацького періоду – М. Болдичар, І. Гранчак, В. Ілько, А. Олашин, В. Худанич та ін.; культурно-освітні проблеми русинів стали предметом для дискусій у працях П.-Р. Магочія, Ю. Думнича; розвиток освіти та шкільництва – В. Гомоннай, Д. Данилюк, А. Ігнат, М. Кляп, О. Фізеши. У контексті нашого дослідження актуальними є наукові розвідки чеських істориків педагогіки – Й. Пешини та Ф. Стояна та ін. Разом із тим слід зазначити, що наявні дослідження не дають системного бачення процесу становлення та розвитку закладів інтернатного типу в контексті взаємозалежностей соціально-економічних, суспільно-політичних та культурно-освітніх умов.

Мета статті – визначити соціально-педагогічні основи становлення та розвитку закладів інтернатного типу в Закарпатті в 1919–1939 рр.

1919 рік був роком не тільки завершення I Світової війни, але й роком, коли територіальні межі багатьох європейських держав були змінені. Ці зміни безпосередньо торкнулися й закарпатських земель, які відповідно до Сен-Жерменського договору від 10 вересня 1919 р. та Тріанонської угоди від 4 червня 1920 р. ввійшли до складу новоствореної Чехословацької республіки. Закарпатські землі утворили єдину адміністративно-територіальну одиницю – Підкарпатську Русь із центром у м. Ужгород, яка пунктом 2, параграфу 3 Конституції Чехословаччини була наділена «найширшою автономією, узгоджуваною з єдністю Чехословацької республіки» [1, арк. 35]. Перерозподіл кордонів призвів до ряду змін у соціально-економічному, суспільно-політичному та культурно-освітньому житті закарпатського краю.

З 1919 р. починають працювати нові адміністративні підрозділи Підкарпатської Русі – реферати. Одним із перших налагодив роботу шкільний реферат, а вже на початку 1920 р. – реферат соціальної опіки, який був створений з метою здійснення опіки над молоддю, ветеранами війни, а також соціального захисту населення. Разом з утворенням нових одиниць адміністративного управління, а також з метою збереження правопорядку та недопущення хаосу в законодавчих документах урядом новоствореної Чехословацької республіки був прийнятий 28 жовтня 1918 р. Закон 11 «Про створення окремої держави Чехословаччини», в якому в ст. 2 зазначалося, що «всі існуючі закони на чеських землях та землях колишньої Австро-Угорської імперії залишаються чинними», а ст. 3 передбачає «обов'язкове їх дотримання всіма органами державного, регіонального, районного управління та, зокрема, органами муніципальної влади» [2]. Цим законом продовжувалася дія угорських законів на території Підкарпатської Русі та Словаччини.

Після завершення I Світової війни на теренах сучасного Закарпаття можна було спостерігати певне піднесення соціально-економічного життя. Зокрема, завдяки інвестиціям Чехословацького уряду було електрифіковано велику кількість населених пунктів (загалом 65 міст і сіл), осучаснено виробництво лісопилних та хімічних підприємств, побудовано ряд адміністративних об'єктів тощо. На досягнення уряду Чехословаччини у сфері розбудови закарпатського краю вказував український історик О. Субтельний, зокрема, він зазначав: «чеський уряд у своїй, населені українцями території, вкладав більше коштів, ніж вилучав» [3, с. 473]. Реформування сектору економіки, розвиток інфраструктури призвів до усвідомлення новим урядом необхідності підготовки фахівців, які б могли задовольнити потреби сучасності. Отже, важливого значення в освітній сфері Підкарпатської Русі набув «Малий шкільний закон на Чехах» та проведена у 1922 р. шкільна реформа, яка насамперед сприяла розширенню мережі навчальних закладів, уведенню обов'язкового восьмирічного шкільного навчання, змінам у підходах до змісту навчання, управління освітніми закладами тощо [4, с. 148]. Разом із тим, незважаючи на позитивні зміни в соціально-економічній сфері, у сфері освіти та шкільництва, все ж таки на закарпатських землях залишалася складною ситуація щодо захисту дітей, їх зайнятості шкільним навчанням, захворюваність тощо. Так, в одній з архівних справ до статистичного звіту про залучення дітей до шкільного навчання зазначаються такі причини їх відсутності: «по случаю смерти родителей; по болезни самих детей: чесоткой, головными болями и лихорадкой; по болезни членов семьи; а в зимние и весенние месяцы по случаю больших, сильных морозов; за неимением у детей теплой одежды и соответствующей обуви; ввиду бедности их родителей; невозможная дорога и отсутствие мостов» [5, арк. 12]. Слід додати, що в період після I Світової війни збільшилася кількість дітей-сиріт, батьки яких загинули в роки війни; соціальних сиріт, батьки яких у пошуках роботи подалися на заробітки до Америки, Аргентини та інші країни тощо. Також складною залишалася ситуація у віддаленій гірській місцевості. Зокрема, на основі звіту шкільного інспектора Підкарпатської Русі Чехословацького періоду Йозефа Пешини в таблицях 1 і 2 подано інформацію щодо кількості дітей-сиріт та дітей з вадами розвитку в Підкарпатській Русі. Слід зазначити, що показники, подані в таблицях, були характерними не тільки для Підкарпатської Русі, але й для інших земель, які ввійшли до складу Чехословацької республіки.

Таблиця 1

Діти-сироти, що потребують громадської опіки та охорони (на 1928 р.)

Ознака сирітства	Кількість дітей	%
Сиріт без батька	5475	6,59
Сиріт без матері	3825	4,60
Повних сиріт	1557	1,87
Всього	11857	13,06

Джерело: [6, с. 25].

Статистична інформація про дітей з вадами розвитку (1929/30 рр.)

№ з/п	Ознаки вад	Кількість дітей	% дітей шкільного віку
1	Фізичне каліцтво	262	0,26 %
2	Сліпі	85	0,072 %
3	Глухонімі	211	0,17 %
4	Психічне каліцтво	3547	3 %
	а) дебільні	3252	
	б) розумова відсталість	180	
	в) ідіоти	115	
5	Відстаючі в навчанні	407	0,34 %
6	Аморальна поведінка	208	0,18 %
	Всього	4720	4,022 %

Джерело: [6, с. 24].

Таким чином, ціла низка детермінантів свідчила про необхідність із боку держави підтримки та захисту дітей з малозабезпечених сімей, у тому числі й дітей-сиріт, дітей, які страждали на різноманітні захворювання, мали вроджені вади розумового та фізичного розвитку.

Першочерговим завданням для Чехословацького уряду стала розробка нормативних документів, які б не тільки забезпечували захист дітей, але й уніфікували законодавство для всіх земель, що увійшли до нового державного утворення – Чехословацької республіки. Зокрема, були прийняті такі закони: Закон 256 «Про захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом» (1921 р.), Закон 56 «Про всиновлення» (1928 р.), Закон 29 «Про державний захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом» (1930 р.). Детальніше зупинимося на окремих положеннях Закону 29 «Про державний захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом» (1930 р.) [7], який виступив своєрідним розширеним варіантом уже діючого Закону 256 «Про захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом» (1921 р.). Так, діти-сироти та позашлюбні діти можуть передаватися під опіку до прийомних батьків, родичів або ж у спеціальні установи, що визначаються як «державні заклади – дитячі будинки, притулки, які можуть здійснювати опіку та виховання великої кількості (понад 10) дітей <...>, а також забезпечити повноцінний фізичний, моральний та розумовий розвиток особистості вихованця» (§ 1, п. 3, абз. 2), (§ 16, п. 1). Загальне управління опікою дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом, здійснювало Міністерство соціальної опіки, але, зважаючи на те, що Підкарпатська Русь мала особливий статус у складі Чехословацької Республіки, то, відповідно, тут створювалися свої органи управління – Реферат соціальної опіки, який самостійними урядовими рішеннями визначав умови для передачі дітей під опіку як до фізичних осіб, так і до інтернатних закладів. Також тут створювалися наглядові органи з питань опіки та піклування, рішення про передачу дітей під опіку приймали сирітські суди за місцем (районом) проживання дитини, а також призначалися державні інспектори, в повноваження яких входило здійснення нагляду та контролю над фізичними особами та інтернатними закладами, що здійснюють опіку над дітьми (§ 2, п. 1), (§ 5, п. 4). Законом визначено перелік умов, необхідних для функціонування закладу інтернатного типу – дитячого будинку/притулку, на утримання й виховання до них передаються діти. Так, § 7 зазначається, що дозвіл для функціонування закладу опіки надається державним органом, під юрисдикцію якого він підлягає (в Підкарпатській Русі – Реферат соціальної опіки), з наступним обов'язковим затвердженням статуту закладу – дитячого будинку/притулку. Дозвіл видається виключно за умови, коли інтернатний заклад може повноцінно забезпечити утримання, виховання та навчання дитини, позбавленої батьківського піклування. Щодо статуту, то в ньому обов'язково повинні бути зазначені: мета створення дитячого закладу; засновники та утримувачі закладу; матеріальне забезпечення закладу; бюджет закладу; особливості організації та управління діяльністю закладу; забезпечення побутових умов утримання вихованців, їх виховання та навчання. Дитячий будинок/притулок повинен у повному обсязі відповідати матеріально-технічним, фінансовим, медичним та педагогічним вимогам. За умови наявності в інтернатному закладі школи її діяльність регулюється тими освітніми законами й розпорядженнями, які діють у межах краю. У разі виявлення недоліків під час інспектування діяльності інтернатного закладу (дитячого будинку/притулку) адміністрація повинна вжити заходів щодо їх усунення. За грубого порушення умов, визначених у § 7, заклад може втратити дозвіл на здійснення своєї діяльності (§ 7, п. 1–7). Щороку адміністрація дитячого будинку/притулку повинна подавати до центрального адміністративного органу (тут: Реферат соціальної опіки, м. Ужгород – М. Ч.) річний звіт про свою діяльність, який узагальнюється й подається до Міністерства соціальної опіки у м. Прага (§ 17, п. 3). Окремим параграфом відмічено особливості медичного забезпечення в інтернатному закладі, адже вихованці проходять медичне обстеження не тільки під час зарахування до закладу, але повинні перебувати під постійним медичним наглядом і за необхідності отримувати лікування (§ 18, п. 1–3). Важливим у діяльності дитячого будинку/притулку є його співпраця з територіальними органами управління для виявлення, ведення обліку дітей, які потребують захисту з боку держави (дітей-сиріт, позашлюбних дітей, або дітей, які мають певні вади в розвитку), а також з органами освіти та шкільництва, зокрема в Підкарпатській Русі – це Шкільний реферат (§ 22, п. 1–4).

Окрім дитячих будинків/притулків, у Підкарпатській Русі також діяли й інші заклади інтернатного типу, серед яких: 1) спеціальні школи (для дітей із вадами психічного та фізичного розвитку, школи для сліпих, для глухих) та допоміжні школи для відстаючих дітей; 2) інтернати при освітніх закладах. Розглянемо організаційно-педагогічні передумови їх виникнення та діяльності. Створення спеціальних шкіл зумовлювалося передусім метою забезпечення якомога більшої кількості дітей умовами для одержання початкової освіти. Так, Йозеф Пешина зазначав, що «після перевороту більше однієї третини дітей шкільного віку не ходили навчатися, ще в 1922/23 році налічувалося дітей, що не навчаються, 35 835 і в 1926/27 р. – 22 210 (через віддаленість до школи понад 4 км – 8533, через нестачу шкіл і вчителів – 8546, через сліпоту і глухонімоту – 185, через фізичні вади – 987, через велику бідність – 3464, через душевну слабкість – 495, загалом – 22 210 дітей)» [6, с. 11]. Отже, як бачимо, у 1926–1927 навчальному році із загальної кількості дітей шкільного віку, які не залучені до освітнього процесу, 7,5 % становлять діти, які мають певні вади у фізичному, розумовому та психічному розвитку. По відношенню до загальної кількості дітей, які мають відхилення в розвитку, кількість не задіяних до шкільного навчання становить 35 %. Таким чином, статистичні показники, нормативно-правова база та наявність досвіду діяльності закладів інтернатного типу Австро-Угорського періоду спонукали Чехословацький уряд, а також регіональні освітні управління стимулювати діяльність спеціальних шкіл, які б могли в повному обсязі забезпечити повноцінний розвиток особистості школяра з відхиленнями в розумовому, фізичному та психічному розвитку, а також із поведінковими відхиленнями. Отже, з категорії спеціальних шкіл у Підкарпатській Русі, відповідно до архівних даних та звітної документації Й. Пешини, функціонували: а) школи (класи) допоміжні; б) школа для глухонімих; в) школа для сліпих; г) школа для калік [6, с. 15]. Зважаючи на те, що Чехословацьким урядом впроваджувалися масштабні освітні реформи, набули розвитку допоміжні школи (класи), які були відкриті після 1929 р. в «Севлюші, Чинадієві, Сваляві, Ужгороді з підкарпаторуською навчальною мовою і в Чинадієві – з чехословацькою» [6, с. 17].

У цей період особливого поширення набули інтернати, які створювалися при навчальних закладах. Безумовно, вони існували й за австро-угорського періоду, але «їхньою головною метою було те, щоби на національно змішаній території виховувалися в мадярському дусі», – зазначає Йозеф Пешина [6, с. 21]. Відомо, що за часів перебування закарпатських земель у складі Чехословаччини освітня політика спрямовувалася на забезпечення освітніх потреб різних національностей, що проживали на території Підкарпатської Русі, тому змінилися й цілі діяльності таких інтернатів, адже «сьогодні інтернати, – засвідчує у своїй праці Й. Пешина, – мають соціальну й виховну мету, а їх кількість збільшилась» [6, с. 21]. Збільшення кількості шкільних інтернатів було наслідком того, що збільшилась кількість учнів, які здобували освіту в горожанських (тут: горожанськими школами називали освітні заклади, які були прототипом сучасної основної школи – *М. Ч.*) та ремісничих школах, а саме учнів з русинського населення краю, яке в переважній більшості не належало до заможних верств населення краю. Так, аналізуючи статистичні дані звіту шкільного інспектора Й. Пешини [6, с. 36], можемо констатувати, що загалом за перше десятиріччя перебування закарпатських земель у складі Чехословаччини кількість шкільних інтернатів зросла майже в 4 рази, а кількість дітей збільшилась більш ніж утричі. Шкільні інтернати призначалися для організації перебування в них дітей з незаможних родин. Тому при кожній горожанській та ремісничій школі вони були зорганізовані як державним коштом, так і коштом приватних осіб та благодійних організацій. Зокрема, держава утримувала інтернати в м. Ужгороді при реальній гімназії, торговій академії та ремісничій школі; у м. Берегове – при реальній гімназії; у м. Мукачеве – при учительській семінарії та торговій школі; у м. Севлюші – при залізобробній та торговій школі, а також при ремісничій школі з обробки дерева в селищі Ясіня. Приватні шкільні інтернати були відкриті в м. Ужгороді (для хлопців) та в м. Мукачеві (для дівчат) спілкою «Школьная помощь», два інтернати були відкриті в м. Хусті при гімназії та ще один – у м. Ужгороді при горожанській школі, який діяв упродовж 1925–1931 рр.

Подібно до австро-угорського періоду, і в період Підкарпатської Русі діяльність закладів інтернатного типу підтримувалася як державними установами (Земельна опіка над молоддю з її дванадцятьма районними філіями), так і благодійними фондами та організаціями (Чехословацький Червоний Хрест, Охорона матерів і дітей, Масарикова Ліга проти туберкульозу (благочинна організація, названа на честь першого президента Чехословацької Республіки Томаша Масарика – уточнення *М. Ч.*), Союз чехословацьких скаутів, єврейський Джойнт та ін. Так, за підтримки Чехословацького Червоного Хреста для сільської учнівської молоді при міських школах були створені гуртожитки у Білках, Великому Березному, Воловці, Мукачеві, Сваляві й Тячеві. Надавалася фінансова допомога з боку благодійних фондів студентам із бідних сімей, виділялися кошти на будівництво інтернатів, харчування іногородніх учнів тощо.

Висновки. Отже, період перебування Закарпаття у складі Чехословаччини впродовж 1919–1939 рр. був періодом удосконалення системи освітньо-виховної роботи у закладах інтернатного типу, для якого характерними були такі організаційно-педагогічні умови становлення та розвитку закладів інтернатного типу: 1) соціально-економічні чинники, наслідком яких стало зростання кількості дітей-сиріт, у тому числі й соціальних, у зв'язку із втраченою годувальників у роки I Світової війни; низький рівень медичного забезпечення та культури гігієни, особливо у віддалених та гірських районах краю, що призвів до поширення різноманітних захворювань; 2) створення адміністративних підрозділів Підкарпатської Русі – рефератів: у 1919 р. шкільного (координував діяльність з питань освіти та шкільництва) та у 1920 р. – соціальної опіки (здійснення опіки над молоддю, ветеранами війни, а також соціального захисту населення); 3) діяльність закладів інтернатного типу регламентувалася вже діючими

австро-угорськими законами та новими законами (Закон 256 «Про захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом» (1921 р.), Закон 56 «Про всиновлення» (1928 р.), Закон 29 «Про державний захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом» (1930 р.)), які визначали вимоги до діяльності інтернатних закладів, їх організацію та управління, здійснення державного контролю над їхньою діяльністю; 4) серед найпоширеніших закладів інтернатного типу були: дитячі будинки/колонії, спеціальні школи (для дітей з вадами психічного та фізичного розвитку, школи для сліпих, для глухих) та допоміжні школи для відстаючих дітей, інтернати при освітніх закладах, шкільні гуртожитки; 5) подальшого розвитку набула підтримка закладів інтернатного типу державними установами (Земельна опіка над молоддю з її дванадцятьма районними філіями) і благодійними фондами та організаціями (Чехословацький Червоний Хрест, Охорона матерів і дітей, Масарикова Ліга проти туберкульозу, Союз чехословацьких скаутів тощо). Перспективними напрямками досліджень є виявлення особливостей організації роботи в залежності від специфіки закладу інтернатного типу, вивчення змісту виховної та навчальної роботи в них, особливостей організації співпраці з родинами, громадськими організаціями тощо.

Використана література:

1. Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1923 // ДАЗО. Ф. 28. Оп. 2. Спр. 574. 68 арк. (Текст Конституції Чехословаччини в перекладі 1923 р.).
2. 11/1918 Sb. ZÁKON Národního výboru československého ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého (Закон 11 Народного комітету Чехословаччини від 28 жовтня 1918 р. «Про створення окремої держави Чехословаччини»). URL: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/11-18.htm> (дата звернення: 08.07.2019).
3. Субтельний О. Україна: Історія: навчальний посібник. Київ: Либідь, 1993. 720 с.
4. Фізеші О. Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина XIX – початок ХХІ ст.): монографія. Ужгород, 2015. 528 с.
5. (Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород, 1919 – 1938) // ДАЗО. Ф. 28. Оп. 1. Спр. 936. 75 арк. (Статистичні дані початкових і горожанських шкіл про відвідування учнями шкіл 1919–1920 рр.).
6. Pešina J. Školtví na Podkarpatské Rusi v přítomnosti. Praha: Statní nakladatelstvo v Praze, 1933. 51 str.
7. Vládní nařízení ze dne 14. března 1930, jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských (Про державний захист дітей-сиріт та дітей, народжених поза шлюбом). URL: <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/4975/1/2/vladni-narizeni-c-29-1930-sb-jimz-se-provadi-zakon-o-ochrane-deti-v-cizi-peci-a-deti-nemanzelskych/vladni-narizeni-c-29-1930-sb-jimz-se-provadi-zakon-o-ochrane-deti-v-cizi-peci-a-deti-nemanzelskych#> (дата звернення: 08.07.2019).

References:

1. Text Konstytutsiyi Chekhoslovachchyny v perekladi 1923 r. [Text of the Constitution of Czechoslovakia in translation 1923]. State Archives of the Transcarpathian Region, F. 28. Op. 2. C. 574. Sheets 1 – 68.
2. Zákon Národního výboru československého o zřízení samostatného státu československého [Law About the creation of a separate state of Czechoslovakia], 1918. [online] Available at: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/11-18.html> [Accessed 08 July 2019].
3. Subtelny O. Ukraina: Istoriia: navchalnyi posibnyk [Ukraine: History: Tutorial]. Kyiv: Lybid 1993. 720 p.
4. Fizeshi O. Y. Pochatkova shkola na Zakarpatti (druha polovyna XIX – pochatok XXI st.) [The primary schols in Transcarpathia (of the second half of the XIX - the beginning of the XXI century)]: Monohrafiia. Uzhhorod, 2015. 528 p.
5. Statystychni dani pochatkovykh i horozhans'kykh shkil pro vidviduvannya uchnyamy shkil 1919 – 1920 rr. [Statistics of elementary and urban schools about attending schoolchildren 1919 – 1920 pp.]. State Archives of the Transcarpathian Region, F. 28. Op. 1.C. 936. Sheets 1 - 75.
6. Pešina J. Školtví na Podkarpatské Rusi v přítomnosti [Education in Carpathian Ruthenia in the present]. Praha: Statní nakladatelstvo v Praze, 1933. 51 p.
7. Vládní nařízení, jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských [On the state protection of orphan children and off-married children], 1930. [online] Available at: [Accessed 08 July 2019].

Cherepania M. T. The residential institutions establishment and development social and pedagogical bases in Transcarpathia in 1919–1939

The residential institutions establishment and development socio-pedagogical basis in the Transcarpathian region in the first half of the twentieth century were determined by a combination of external social and pedagogical factors that led to changes in the educational space of the Transcarpathian region, depending on the social and educational policy introduced by the dominant state, which included Transcarpathia. The period of Transcarpathian residence in the Czechoslovakia during 1919–1939 was a period of the residential institutions' educational and educational work system improvement which was characterized by the following organizational and pedagogical conditions for the residential institutions establishment and development: 1) social-economic factors, the consequence which was the growth of the number of orphans, including social ones, in connection with the loss of breadwinners during World War I; a low medical care and hygiene level, especially in the remote and mountainous areas of the region, which has led to the spread of various diseases; 2) the administrative subdivisions of Subcarpathian Rus – abstracts creation: in 1919 the school (coordinated activities on education and schooling) and in 1920 - social welfare (caring for youth, veterans of the war, as well as the population social protection); 3) residential institutions activities were regulated by the existing Austro-Hungarian laws and new laws (Law 256 "On protection of orphans and children born out of wedlock" (1921), Law 56 "On Adoption" (1928) Law 29 on state protection of orphans and children born out of wedlock (1930)), which determined the requirements for the residential institutions functioning, their organization and management, and the exercise of state control over their activities; 4) Among the most common the residential type institutions were: orphanages / colonies, special schools (for children with mental and physical disabilities, schools for the blind, for the deaf) and auxiliary schools for retarded children, boarding schools at educational institutions, school dormitories; 5) the residential institutions further development by state institutions (Land Guard over Youth with its twelve district affiliates) and charitable foundations and organizations (Czechoslovak Red Cross, Mother and Child Protection, Masaryk League Against Tuberculosis, Czechoslovak Scouts Union and others).

Key words: residential institutions, socio-pedagogical conditions, Transcarpathia, Czechoslovakia.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>